

Nt: "Hotel Ruanda" dhe "Hotel Bejruti", dallojnë vetëm në gërmadha biblike,- Pashko Vasa aty dashuroi, udhëhoqi dhe p Shqipërisë, - Si armatoseshin palët për një luftë që i gjellti të g për një linjë teleksi, - Si e përjetova masakrën në Sabra e Sh hëngrën baruti dhe botëkuptimet feudale, e që ende po gjallojn

tjerët "gjakde
brigjet e ngroh
Vetëm në rrug
shumicë pronat
të përditshme

Porti i Bejrutit, ndër më të mëdhenjtë në region, të cilit ia vuri një “vulë” edhe konstraktori shqiptar, poeti ynë i madh, inxh. Filip Shiroka, furnizonte me mallra shumë shtete arabe. Në këtë shtet, në esencë feudal por me shkëlqim të rremë, pakkush ia bartte gajlen parasë. Për krerët e partive dhe rrëthimin e tyre kishte sa të donin, kurse për të tjerët, sa për të jetuar në nivel të shteteve të pasura me naftë, ndonëse Libani nuk kishte një pikë naftë, por turizëm, tregti dhe njerëz të aftë t'i menaxhonin paratë e arabëve të tjerë.

Siria e njohu Libanin pas një shekulli

Ndonëse Siria fqinje dhe tutore e përhershme nuk e kishte njohur formalisht këtë fqinj të vogël gadi një shekull, ajo megjithatë kishte punësuar në Liban mbi 300 mijë shtetas të saj, kryesisht në ndërtimitari dhe në punë të tjera krahut, duke zgjidhur kështu shumë probleme të saj sociale, kurse libanezët merrnin krahë të lirë dhe të përulur pune, deri pesë herë më të lirë se vendorët.

Libani dhe Siria ishin vetëm territore të Portës, gjë që ka qenë kryesore për 100 vjet. Libani te gjithë kishë te libanezët, ashtu edhe metropolet arabe, përherë në konflikte ideologjike, sektare dhe gjeostrategjike me njëra-tjetren.

Ishte ai njëf
Me ne fund,
kryeministri
armaten e saj

kuartit Hazmije ku prej Pashko Vasa. Nuk ndieja vetmi në ate metropol, sepse me vete e bartja emrin e tij që më bënte nder para çdo libanezi.

Për jetën dhe veprën e Pashko Vasës shkrova ato kohë një fejton në bazë të dokumenteve që i gjeta në dosjen e historianit të njojur libanez, të ndjerit Lahed Hater (1881-1975) dhe nga burimet tjera.

Një detaj nuk e harroj nga qyteti antik i Balbekut, në kufi me Sirinë. Pashko Vasa kishte urdhëruar të skalitej emri i bashkëshortes së tij të parë (të ndjerë) Maria, që e deshi fort, mu në portën hyrëse të qytetit, mbi shtylla graniti.

“Shqiptari kur dashuron, këtë e bën edhe me qytete antike”- bënim batuta me kolegut libanez, Eduard Saab, korrespondent i gazetës “Le Monde”, lider i korrespondentëve të huaj në këtë vend. Ky gazetar, sa punëtor e gazmor, aq edhe fatkeq, u godit nga plumbat e luftës, në muajt e parë të luftës së pashpallur libaneze.

edhe "murabitunët" e Kamij Shamunitë gjitha tregjet arabe dhe më gjerë. Në maleve të Zgortes, pa ndonjë nivel të natës vetëm e vetëm për të shkatërruar të tillë në Liban ishin 18, në esencë

palestinezëve që mbronin të drejtën për jetë.

Në anën tjeter gjendeshin “majtiset progresistë” që nuk lejonin shkatërrimin fizik të refugjatëve palestinezë dhe zbatimin e Paktit nacional për ndarjen strikte të pushtetit. Në këtë pol bënин pjesë Kemajl Xhumblati, një filozof dhe njeri i respektuar në disa qeveri, derisa regjimi sirian e vras në pritë, pasi ai kundërshtonte lënien në mjerim të plotë dhe getoizimin e refugjatëve palestinezë, kurse Damasku, për ta “qetësuar situatën” në Liban, më 1976, sipas marrëveshjes me Egjiptin, sauditët dhe me fuqitë e mëdha, dërgoi ushtrinë e tij në këtë vend fqinj dhe kalli një luftë të hapur kundër Organizatës Çlirimtare Palestineze dhe aleatëve “të majte”. Deri më sot askush nuk e di si lindën këto emërtime për Libanin “e djathtë” dhe “të majtë”, por dihen aleatët e tyre që ndryshonin sipas rrëthanave dhe kohës. Kështu, derisa Siria zyrtare po luftonte kundër palestinezëve dhe aleatëve të tyre në Liban, më 1976, asaj tërthorazi i ndihmonte armata izraelite që kishte invaduar deri në periferitë e Bejrutit dhe në shumë fronte palestinezë në mbarë Libanin, ndonëse Izraeli dhe Siria përherë kanë qenë armiq si në luftë, ashtu edhe gjatë kohëve të paqes së rreme. Siria dëshironte ta kryjonte aurën e “dorës së rregullit” në region, kurse Izraeli – të dëboheshin sa më parë forcat palestinezë nga Libani, me motivacion se kështu ruhet siguria izraelite.

Në këtë krah ishte edhe Rashid Karame, një borgjez sunit nga veriu. Ai në postin e kryeministrit për herë të katërt, më 1976, që t'i citojë një miliardë të lajmeve për zonat e qytetit të takonit të qytetit që

u përpoq të gjente një zgjidhje të krizës libaneze, por apo arriti t'i tubonte të gjitha palët rreth tavolinës së bisedimeve, atij iu kurdis një fatkeqësi ajrore dhe çdo gjë u rrrokullis në humnerat e thella të këtyre maleve.

Siria tradicionalisht ka caktuar presidentët, kryeministrat, madje edhe ministrat libanezë, pasi ky shtet nuk ishte në gjendje t'u bënte ballë trysnive politike dhe ushtarake të Damaskut. Hafez el Asadi, ndonëse në krye të Sirisë jo të pasur, gjente para nga arabët e pasur për të “vënë rregull” në Liban, herë me grosh e herë me plumb.

Në fillim, ndonëse po i vinte erë lufte, njerëzit e rëndomtë shpresonin se “do të kalojë edhe kjo”, si në vitin 1958, kur presidenti i atëhershëm i shtetit, Kamij Shamun, kërkoi ndihmë nga jashtë për “të qetësuar” kundërshtarët politikë që po kërkonin më shumë demokraci, por nuk arriti të merrte përkrahjen e amerikanëve, të cilët jo vetëm që nuk lejuan atë të fillonte ndonjë luftë kundër taborit tjetër, por Shamunit ia ndaluan fare të shkelte në Presidencë”. “Dhelpra e vjetër”, siç e quanin, kishte kërkuar nga gjenerali Fuad Shehabi ta aktivizonte armatën në anën e presidentit, por ai ushtarak atdhetar, njeriu më i dashur nga të gjithë libanezët, në të gjitha kohët, nuk i dëgjoi urdhurat e presidentit bixhozçi që të luante me fatin vendit. Armata e ruajti fytyrën e saj si institucion mbarëlibanez, ndërsa general Shehabi u zgjodh njëzëri, president i Libanit. Ai e dekonfesionalizoi armatën dhe pushtetin në përgjithësi, duke filluar zbatimin e përpiktë të Kartës kombëtare libaneze të vitit 1943, kur iu vunë shtyllat shtetit laik dhe u bë ndarja e pushtetit sipas përkatësisë konfesionale. Kështu, edhe sot e kësaj dite, në Liban, presidenti zgjidhet nga radhët e arabëve të fesë ortodokse, kryeministri nga radhët e myslimanëve sunitë, kurse presidenti i Parlamentit duhet të jetë përfaqësues i myslimanëve të sektit shiitë.

ta kalonin vikendin në "xhevahirin e Libanit", siç quajt Bejrut, atenëre njëmijësh. Në Bejrut pëmbyt uiski edhe ata që e kishin të ndaluar në vendin e tyre, aty vinin kabaretë më të njohura të botës me divat e kohës. Vetëm një program i natës i këngëtarave më të njohura arabe: Mukulthum dhe Firuz, paguhej edhe nga dy milionë dollarë. Në "Casino de Liban" Sharl Aznavuri "e kallte" diç më lirë.

Derisa luhej kjo lojë e noshalancës, në Bejrut, në portin libanez të Gjunjës, në terrin e natës ankoroheshin anije që sillnin armatim për falangën e Pjer Xhemajlit dhe për ushtrinë private të Kamij Shamunit, ndërsa në Aeroportin e Bejrutit, në pistat ndihmëse, aterronin, gjithashtu gjatë natës, aeroplani transportues nga Iraku me armë për palestinezët dhe për të gjithë "të majtet" e tjerë. Në jug të Libanit, anjet izraelite shkarkonin armë për Shamunin dhe Sylejman Franzhijen, liderë të vjetër, përherë në pushtet, por që hanin me dy lugë: me atë arabe dhe me tjetrën - izraelite. Të gjitha këto lëvizje kryheshin pa ndonjë pompozitet. Kishte gazeta që e ngrinin zërin, porse lajmet e vërteta shpalleshin "të pavërteta".

Në Portin e Gjunjes i kam parë vetë këto anije fantome armësh. Kisha shkuar ta vizitoja atë periferi të Bejrutit ku në vitin 1841 u vranë 4.000 ushtarë shqiptarë të armatës së Mehmet Ali Pashës, derisa po kthehet e Egjipt pas

Në vitin 1841 u vranë 4.000 ushtare shqiptare të armatës se Mehmet Ali Pashës, derisa po ktheshin në Egjipt pas luftërave fitimtare kundër armatës së Portës, të cilën e komandonte Rashid Mehmet Pasha (Beteja e Konjës 1832), por betejën vendimtare për Stambollin, Pashait shqiptar, Mehmet Aliut, ia ndërprenë Austro-Hungaria dhe Anglia. Në vitin 1841, ushtria, tanimë e rraskapitur nga luftërat shumëvjeçare e Pashait të Egjiptit dhe e bijve të tij, u detyrua të tërhiqej edhe nga Siria drejt Egjiptit, duke kaluar nga Porti i Gjunjes, që atëherë ishte territor i Portës së Lartë. Aty, anijet angleze dhe forcat e këmbësorisë së tyre, zhvilluan një luftë të përgjakshme me armatën që e krijoj Egiptin modern. Ne Gjunje u vranë shumë ushtarë, në mesin e të cilëve, sipas burimeve frëngje, edhe mbi katër mijë ushtarë shqiptarë që shërbenin nën flamurin e shtetit egyptian. Kronikët e kohës e pëershkruanë atë betejë si "skuqje të detit".

Derisa po endesha nëpër këtë port të bukur me anije flamujsh e dokumentesh të dyshimit, parandieja se vërtet po përgatitej diçka e tmerrshme për Libanin.

Në mbrëmje, në hotelin "Fenia" të Bejrutit po bisedonim me kolegët vendas dhe me ata të jashtëm për gjendjen në këtë shtet. Kishin "rrjedhur" lajme të sigura se kapitali i atyre 99 bankave të mëdha të Bejrutit kishte filluar të törhigjet drat Stambollit, Oipros, Amanit, Parisit e Londrës. Të pasurit kishin filluar ti regjistronin firmat për ato

tërhiqeje drejt Stambollit, Qipros, Amanit, Parisit e Londrës. Të pasurit kishin filluar t'i regjistronin firmat në ato vende dhe fëmijët në shkolla të tjera.

Kompanitë ajrore shtuan numrin e fluturimeve, ngase nuk kishte biletë për largim, ndërsa gazetat dhe televizionet vendore kaluan ngadalë në “gjuhën e luftës”, secili sipas ngjyrimeve që kishte.

Njerëzve u kishte hyrë pasiguria deri në palcë, derisa një natë, duart e përgatitura për një kohë të gjatë aktivizuan topat “155”. Së pari, u dëgjuan nga veriu i Bejrutit në drejtim të jugut, e pastaj anasjelltas. Qëllohej për çdo minutë, kundër njërsës dhe anës tjetër. Në atë natë verore, u vranë qindra civilë në shtëpitë e tyre të djegura nga predhat. Aq shumë ishin bërë përgatitje të sofistikuara për luftë në qytete, saqë “sektori” i vëzhguesve të goditjes së caqeve, nëpërmjet telefonit thërrisin njerëzit “e anës” tjetër që i njihnin dhe i pyesnin: “Ku ju qëlluan”. Civilët e papërvojë tregonin se “predha ka rënë nga 10 metra në perëndim të shtëpisë së filanit”. Atëherë “vëzhguesit” i përmirësonin koordinatat. Njerëzit u përgjigjeshin thirrjeve të miqve të deridjeshëm, duke mos e ditur se ata ishin tjetërsuar dhe se po ndahej Bejruti përmes ”vijës së gjelbër” me vendkalimin famëkeq “Qarli” ku u vranë me mjiëra njerëz, duke lëkuriar shpëtimin në anën tjetër.

Injera njerez, duke kerkuar shpctimi ne anën tjeter. Me gjakftohtësi të tepruar po rrënohej një vend i krijuar me aq mund gjatë dymbëdhjetë shekujve. Qendra orientale „Bab Idriz” e Bejrutit, si dhe “Sheshi i Topave”, siç quhej që nga koha e frëngut, për një muaj u bënë rrafsh me tokë, kurse hotelet e mëdha “Holidej In”, “Sen Zhorh”, “Fenicia”,,, Hilton,, etj., që fatkeqësisht gjendeshin buzë detit dhe afër vijës së gjelbër, u shkatërruan. Ato mbetën gërmadha nga luftonin palestinezët dhe aleatet e tyre kundër falangistëve dhe mercenarëve për ta ruajtur “kufirin” dhe veten në qytetin e rrënuar tërësisht. Llogaritet se vetëm dëmet materiale, në fund të luftës, në tërë vendin arritën në mbi 200 miliardë dollarë.

Gazetarët vuanin për një lidhje teleksi

Në ato kushte të vështira të luftës, ne korrespondentët, kishim vetëm një lidhje me redaksitë tona. Ai ishte teleksi me atë lentën e bardhë me vrima që bartnin në botë lajmet për një shtet që po vdiste në dhembje të mëdha. Luftë bëhej edhe për t'ua mbyllur gojën gazetarëve, që lajmet për krimet të mos depërtionin nga Libani. Së pari, gjylet

bënej edhe për t'u mbajtur gjithë gazetarëve, që rafjet për krimet të mos depertohin nga Liban. Se pari, gjyqtari shkatërruan stabilimentet në postën qendrore, duke i ndërprerë të gjitha lidhjet tokësore të telefonisë fikse. Atëherë nuk dinim asgjë për celularët.

Ngeli vetëm një lidhje teleksi, ajo nëpërmjet kabllos nënujore Bejrut - Qipro, e cila ruhej nga palestinezët, por shpesh dikush e këpuste diku larg në det, për ta bllokuar tëresisht depërtimin e çdo lajmi. Atëherë nuk kishte as internet e aq më pak mjete për lidhje satelitore. Për kohën tonë kjo ishte utopi e lexuar në faqet e shtypit shkencor. Kur nuk kishte asnjë mundësi tjetër për t'i dërguar shkrimet tona, gazetarët merreshin vesh që ato lentat e punuara të teleksit famoz t'ia jepnimit një libanezi të guximshëm që me motoskafin e tij të fortë shkonte për 3 orë në Qipro. Nga atje “lëshoheshin” edhe nga njëqind raporte të gazetarëve. Kjo paguhej shtrenjtë, por megjithatë ishte më lirë se t'i mbaje në xhepa reportazhet shpesh të shkruara në gjak. Sa ua kam lakmi gazetarëve të sotëm që nuk dinë shumë për dhembjet që krijon pamundësia teknike e dërgimit të shkrimit në redaksi.

Çfarë paradoksi: gjatë tërë atyre viteve në Liban, nuk e kam parë asnjë shkrim timin në gazeten “Rilindja”, ndonëse btoheshin çdo ditë. Posta libaneze nuk funksiononte në luftë, andaj nuk arrinte as gazeta ime.

Në fillim të luftës, bandat e klaneve, së pari sulmuan magazinat e Portit të Libanit. Në rrugë u nxorën me mijëra tonelata mallra që shiteshin për “kot fare”. Një litër konjak (shishe) “Napolon” shitej për dy dollarë, uiski me lentë të zezë shkonte për një dollar, dhjetëshja e cigareve të shtrenjta shitej për gjysmë dollari, kurse shkrepëset e arta “Dypon”, diçka më shtrenjtë: 20 dollarë pa bërë pazar. Shumë njerëz të varfér u shndërruan në shitës të mafiozëve, por numri i blerësve për çdo ditë zvogëlohej. Me kujtohet se si kryetitulli i gazetës “L'orient le jodur”, paralajmëronte se Libani po bëhet “parajsë për pijnecë”. Njerëzit deheshin me pak para për të qetësuar shpirtin e trazuar.

Libani ishte “i qëndisur” nga dhjetëra polici partiake e private, Armata Çlirimtare Palestineze, Armata siriane dhe “Saika” (ushtri e quajtur palestinezë e pushtetit sirian me komandë dhe trupa siriane në uniforma palestinezë, ndër ushtritë më gjakpirëse mu kundër palestinezëve), por shpesh edhe nga ajo izraelite. Armata e rregullt libaneze u shpërbë që në fillim të luftës së pashpallur, duke u radhitur në anët partiake e fisnore. Aeroporti nuk funksiononte. As sot nuk e kam të qartë si aterronte ndonjëherë ndonjë aeroplan i kompanisë libaneze mbi pistat e bëra gropë-gropë nga gjylet e artilerisë. Thoshin se ishte një pilot magjistar gjerman që mund të aterronte edhe mbi pistën ndihmëse njëkilometërshe. Një litër benzine kishte kërcyer nga 20 centë në 5 dollarë, korrenti mungonte edhe me nga dhjetë ditë. Hidheshin në erë përquesit e rrymës, kurse teknikët nuk kishin guxim të hipnin në shtylla. Të gjorët ishin shndërruar në “specialitet” të snajperëve. Më ka ngjarë që edhe nga një muaj të haja kryesish bezë dhe patate të fërguara në gaz. Vetëm këto gjendeshin aty-këtu. Supermarketet që dikur ishin shembull edhe për Evropën, mbeten tangall.

gjer te ngjarja e ditës. Duhej kaluar shumë rreziqe. Gati çdo javë vritej nga një gazetar në krye të detyrës. Një ditë, derisa po kthehesha me një koleg nga përcjellja e një ngjarjeje në Jordani, me të hyrë në Bejrut, vetura ime u qëllua me tre plumba nga snajper. Kishim hyrë në zonën e luftimeve midis kuarteve “Shia” dhe “Ain el Renmaneh”, mu në afërsi të varrit të Pashko Vasës. U besuam disa njerëzve ne mëhallët e Damurit se në Bejrut kishte hyrë në fuqi një armëpushim, “i njëmilionti” gjatë asaj lufte. Na shpëtoi Zoti dhe shpejtësia marramendëse e “Golfit” tim që bënte zigzage të shpejta. Kur dolëm nga zona e “zjarrit”, një oficer i ri i Armatës libaneze më uroi që shpëtova gjallë. Atë ditë ishim të vetmit që shpëtuam. Ishin vrarë 17 kalimtarë fatzinj. Atë ditë shkroi i tërë shtypi botëror për mrekullinë dhe për “fatin e rrallë” të gazetarit të ri ballkanik në Liban.

Nuk kishte problem për të siguruar një biletë, pasi atë kohë askush nuk lëvizte pa ndonjë dert të madh. Megjithatë, ishin mbushur tre rreshtat e parë të sallës.

Rrallëherë jam ndier aq i ngazëllyer duke llafosur me Bekimin, në ekran, për qëndresën e Odiseut, kurse unë nga publiku me ndjenjën e një gazetari se “kurre nuk dihet a është kjo dita ime e fundit”. Derisa po shfaqej filmi, në rrugë ndiheshin sirenat e ndihmës së shpejtë që bartnin njerëz të plagosur. Këtë ngjarje arrita t'ia tregoja Bekimit në Prishtinë para disa vjetësh. E ruaja në kujtesë si dicka të rrallë, si dashuria e parë, për t'i falenderuar për ato dy orë në Bejrut që më bënë ta harroja për aq kohë atë luftë të vrazhdë.

“Nuk janë për shitje, por për hedhje. A s'po shihni çka na bënë”, - m'u përgjigj shitësi i pikëlluar, sikur t'i kishin vdekur familjarët.

“Do ta marr këtë, sepse është imi” - i thashë.

Pasi e shikoi titullin m'u përgjigj: “Libri është si njeriu. Të ndihmon t'i ruash mendtë e kresë. Merre, shpëtoje. Atë libër e ruaj edhe sot e kësaj dite. E kujtoj tërë atë ferr të Libanit dhe gjëzimin që ndjeva kur takova njeriuun tim, aty ku ke më së shumti nevojë ta kesh afër dikë që të frymëzon, të ngushëllon dhe të falë shpresë.

Kjo luftë zgjati 15 vjet. Përfundoi në vitin 1990. Ajo mori mbi 150 mijë jetë dhe la sakat afro gjysmë milioni njerëz, shkatërrroi vendin, ndërsa të gjallëve ua la të pazgjidhur dilemën kryesore: Pse luftuam? Ndoshta përgjigjen më të saktë e dhanë analistët e pavarur libanezë, siç ishte Hasan Tueni, analist i të gjitha etapave libaneze pas pavarësisë së vitit 1945: sepse kështu deshën të tjerët, kurse libanezët e përpinë karremin. Libani ra pre e xhelozisë së arabëve të tjerë, sepse me të drejtë dëshironte të dallonte nga rrathi.

tyre, donin të bëheshin “shtet mbi shtet” në Liban, ku kishin arritur me të madhe. Atëbotë, Jordania zbatoi “Shtatorin e Zi” për t’i dëbuar nga shteti i vet strukturat politike dhe ushtarake palestinezë, të cilat tentuan ta rrëzonin Mbretin Hysein, por e paguan me shumë viktima dhe dëbime. Më vonë jam takuar me një mjek shqiptar të Sirisë, që i kishte kryer studimet në Stokholm dhe ishte kthyer të shërbente në Damask. Ai më ka rrëfyer gjëra shumë tronditëse që i kishte përjetuar në kufirin jordanzo-sirian, ku gjendej i organizuar nga shteti, për të pritur palestinezët e sakatosur që dëboheshin nga Jordania. Fati i palestinezëve është si një enë e mbyllur ku çdo gyp ushtron presion mbi tjetrin, deri sa të shpërthejë. Kështu deri në pafundësi. Palestinezët mbèsin popull i qëndrueshëm, por përçarjet e përherershme ndërpartiake e klanore kanë bërë që ata të mos arrijnë në cak, duke zënë në thua mu para tij. Palestinezët, fatmirësisht kurrë nuk kanë pasur ndasi fetare. Në mesin e tyre ka myslimanë dhe të krishterë: ortodoksë dhe katolikë. Ata të gjithë së bashku kanë luftuar kundër armiqve të po të feve të njëjtë, andaj ky element mohon teorinë se në Liban është zhvilluar luftë fetare. Liderët e rëndësishëm palestinezë, si Zhorzh Habashi, Naef Havatme, etj., që ishin në luftë përballë falangistëve, janë të krishterë.

me 2008 në Jordani në kujdesin e Mbretërise, ku me 1970 përgatiti "Shtatorin e Zi" për frezimin e të njëjtët Obor mbretëror. Nga liderët palestinezë, ai ka gjuar autoritet të veçantë në Cisjordani dhe në Gazë. Vullneti për të qëndruar në këmbë, detyroi Arafatin dhe liderët e tjera palestinezë "t'i hanë" shpesh fjalët e tyre duke rrënuar aleancat e vjetra, të krijonin të rejat. Kjo "ka qenë e zakonshme dhe e natyrshme për ta mbajtur gjallë çështjen palestinezë"- më kanë thënë shumica e liderëve palestinezë.

Siq dihet, para themelimit të shtetit të Izraelit, më 1948, në Palestinë jetonin një milion e gjysmë palestinezë. Pas asaj lufte, u dëbuau rreth 800 mijë. Shumica arritën në Jordani, Siri dhe në vendet e tjera përreth. Në hotelin klasik "Melkart" të Kajros u arrit Marrëveshja midis Jaser Arafatit dhe gjeneralit libanez, Bustani, në prezencën e shteteve kryesore arabe, për strehimin e 300 mijë refugjatëve palestinezë në Liban. Refugjatët u vendosën nëpër kampe, pa të drejta pune dhe pa të drejta të tjera të qytetarëve vendorë. Jetonin nga ndihmat e UNWR-së dhe të qeverive arabe. Në ato kampe, brenda vitit Lindnin rreth 30 mijë fëmijë, me gjyshër e prindër refugjatë. Gjenerata e dytë dhe ajo e tretë filluan të organizoheshin në formacione partiake siç ishin "Al Fatah" dhe forcat paraushtarake në krye me OÇP-në e Jaser Arafatit. Nga vitet '70 këto formacione e bartën luftën në viset e pushtuara palestinezë, duke e shtyrë shtetin izraelit të ndërmerrte shumë sulme afatshkurtra dhe afatgjata në Liban.

Gjatë punës sime në Liban, disa herë jam takuar dhe kam shkruar edhe për pasurinë shpirtërore palestinezë. Mahmut Dervish dhe Muin Psiso ishin dhe mbetën dy poetët më të mëdhenj të këtij kombi. Duke shqyrtaur ardhmërinë e popullit palestinez, Psiso më thoshte: "Sot jam me Arafatin, por nesër, kur ta krijojmë atdheun, unë do të kaloi në opozitë, sepse vetëm kështu mund t'i ndihmoi popullit tim, dhe atdheut ende të ëndërrua". Më

do te kaloj ne opozite, sepse veterini keshtu mund t'i ndihmoj popullin tili dhe atdheut ende te enderruar. Me dhimbset i gjori, pasi nuk arriti ta shihte as A-në e shtetit. E mori një sëmundje e rëndë si pasojë e stresit të përhershëm të poetit më suptil arab.

Jaser Arafati, në intervistën që e dha për 'Rilindjen' në vlugun më të përgjakshëm të ballafaqimit ushtarak me falangistët dhe Sirinë në tokën libaneze, më 1976, tehun e kritikës gjithnjë e drejtonte nga Izraeli, ndërsa më thoshte se më shumë e godisnin prapaskenat e vendeve arabe. Gati të gjitha këto shtete dëshironin t'i vinin nën kapele Organizatën Çlirimtare Palestineze dhe forcat e saj të armatosura. Ndonëse vetë në ballë të luftës, ai përherë preferonte dialogun edhe me shtetet që e godisnin. Në fund atë e mundi "oreksi për të qëndruar përherë në pushtet, ndonëse kishin ndryshuar rrethanat, si në botën arabe ashtu edhe te palestinezët ne veçanti.

Fqinji jugor, Izraeli, në kohën time të reporterit, sulmonte caqet e "progresisteve" në Liban, në veçanti kampet dhe caqet ushtarake palestinezë sa herë që i tekej, si nga ajri, ashtu edhe nga toka. Këto sulme në Liban kishin filluar që nga viti 1968, kur një grup komando izraelite, u lëshua me helikopter gjatë një nate pa hënë në Aeroportin e Bejrutit dhe gjatë disa minutave ua vuri flakën 13 aeroplanëve të udhëtarëve të kompanisë ajrore libaneze "Midelist" dhe u largua pa një therë në këmbë. Madje, nuk reaguan as rojat e Aeroportit. Ishte kjo

Ibaneze "Midlist" është largua pa një tifoz të këmbës. Madje, nuk reagonin asnjë rojat e Aeroportit. Ishte kjo përgjigje izraelite ndaj një aksioni palestinez kundër një aeroplani të pasagjerëve të "El Alit" në Aeroportin e Athinës.

Invadimin e dytë izraelit e përjetova më 1976, kur Bejruti i rrethuar përbrenda nuk përfjetoi shumë humbje, por pjesët e tjera të Libanit, po.

Lotët në Sabra dhe Shatila

Invadimin e tretë izraelit në Liban e ndjeva në shtator të vitit 1982, kur nëpërmjet detit, nga Qiproja arrita në Portin e Bejrutit, pasi Aeroporti ishte i mbyllur. Më kujtohet se më 20 shtator, afro 500 udhëtarë të një feriboti qipriot, pritëm disa orë në kuvertë, derisa organet portuale libaneze morën lejen nga armata izraelite që t'i kryenin formalitetet kufitare e doganore. Mirëpo, fare nuk vërehej ndonjë gjendje e jashtëzakonshme, pasi edhe ashtu gjendja ishte përherë shumë e nderë. Armata izraelite, pas rrëthimit të hekurt disamujor të Bejrutit Lindor, tani kishte hyrë edhe në Bejrutin Perëndimor "progresist", pasi më 1 shtator kishte përfunduar evakuimi i forcave të armatosura palestinezë në drejtim të Tunizisë, Egjiptit dhe Algjerisë. Qëllimi i rrëthimit palestinez ishte i prerë: të dëboheshin nga Bejruti dhe nga qytetet e tjera të gjithë palestinezët nën armë. Presioni i rrëthimit ishte aq i madh sa ndihej mungesë e ushqimeve, barnave. Mbi të gjitha forcat palestinezë nuk mund t'i bënin me ballë armatës izraelite që kishte vënë një rrëthim të çelikëtë mbi Bejrut. Evakuimi u krye me anë të disa feriboteve të mëdha të shteteve perëndimore. Ky ishte plani amerikan i diplomatit Filip Aun, i cili kërkonte largimin e të gjitha forcave të

Shtetëve perëndimore. Ky ishte plani amerikan i diplomatit Philip Agee, i cili kërkonte largimin e të gjitha forcave të armatosura palestinezë nga Libani (rreth 15 mijë), tërheqjen e armatës izraelite nga Bejruti, mbrojtjen e civilëve të mbetur në kampet palestinezë nga ana e helmetëkaltërve amerikanë, italianë dhe gjermanë dhe mbikëqyrjen e evakuimit të luftëtarëve palestinezë nga vëzhguesit ndërkombëtarë. Ato forca ndërkombëtare nuk qëndruan rreth këtyre kampeve më gjatë se 11 ditë. Më 23 gusht të po atij viti, president i Libanit u zgjodh Bashir Xhemajli, i biri i themeluesit të Falangës.

Ngjarjet rriddhnin me shpejtësi filmike. Më 14 të po atij shtatori, u vra në Bejrut, Bashir Xhemajli, në një atentat me autobombë, pas të cilët pritej hakmarrja.

Bejruti dukej i vdekur. Të parin taksist që e takova, më pyeti se në cilin hotel dëshiroja të shkoja.

Në Sabra e Shatila - i thashë.

A keni qenë ndonjëherë aty? – më pyeti me habi.

Me qindra herë - iu përgjigja.

Atëherë, në rregull. Ju po i dinit të gjitha - tha ai, pasi kuptoi se isha gazetar. I gjori frikësohej t'i afrohej hyrjes në kampit Sabra e Shatila nga frika se mos po e pësonte edhe ai.

Dy ditë më parë në këto dy kampe palestinezë që janë realisht kuarte të mëdha të Bejrutit Perëndimor, forcat e falangës libaneze kishin vrarë mbi dy mijë burra, me pretekst se po kërkonin ende palestinezë të armatosur, të cilët

Falangistët i kishin tubuar gratë dhe fëmijët palestinezë në një stadium të afërt, kurse burrat i kishin ekzekutuar në grupe. Me buldozerë kishin hapur varreza masive, kurse rrëth një mijë kufoma i kishin marrë me vete për t'i varrosur në vende të panjohura, me qëllim që të fshihej krimi. Andaj, numri i saktë i viktimateve civile, të cilat, sipas dëshmitarëve të huaj, nuk bënë kurrfarë rezistence të armatosur, nuk arriti të saktësohej as pas hulumtimeve të mëvonshme të Komisionit të Qeverisë izraelite, Kahan, sipas udhëheqësit të tij, një gjyqtari të Gjykatës Supreme në Jerusalem. Ai shpalli fajtor si falangën libaneze ashtu si armatën libaneze, por po ashtu edhe gjeneralin famëkeq izraelit, Ariel Sharon, i cili me disa ushtarë të tij kishte bërë vetëm rrëthimin e kampeve dhe u kishte dhënë xhelatëve ndihmë logjistike.

Ndonëse masakra kishte ndodhur dy ditë më parë, kur unë arrita brenda, nga kampet ishin hequr gjurmët e rënda të krimít, pasi numri i gazetarëve të huaj po shtohej për çdo orë. Mbretéronte një qetësi varri, ndonëse aty-këtu shiheshin gratë e fëmijët e mbetur duke shikuar nga dritat e mbyllura të shtëpive. Ende kundërmonte erë kufomash dhe gjaku të ngjizur. Ne Liban kam qarë shpesh, duke parë skena trishtuese, por në Sabra e Shatila iu dorëzova tërësisht ndjenjave njerëzore. Më nuk isha gazetar që ruan distancën, por një krijësë e pafuqishme që

mbështet shpirtin mbi lotët e vet.

I pari në këto kampe hyri gazetari i “Indipendentit” londinez, Robert Fisk. Ai lajmëroi menjëherë botën për këtë gjenocid. Gazetari i mirënjojohur izraelit, Amnon Kapeliuk, pohon se vetëm Kryqi i Kuq ka bartur dy mijë kufoma palestinezë, kurse falangistët i kanë varrosur në vende të panjohura edhe një mijë kufoma të tjera.

Kur hyra në këto kampe, dy ditë mas masakrës së paparë të falangistëve, kishin mbetur pa u varrosur vetëm disa kuaj të bardhë, të vrarë së bashku me pronarët e tyre.

Për këtë masakër kam shkruar në disa vazhdime, falë dëshmive të atyre që kishin shpëtuar dhe të një ekipi norvegjez të Kryqit të Kuq. Ata ishin gjendur në këto dy kampe në natën e gjatë të ferrit. Atëherë kam menduar se kjo masakër nuk mund të përsëritet më në botën e civilizuar. Fatkeqësisht, koha më përgjënjeshtroi, në vendin tim, kur përjetuam sa shumë zhvarrosje të shqiptarëve dhe hapje të varrezave masive në Serbi e gjetiu që krimineli t'i humbiste gjurmët e krimtit mbi civilët.

Më vonë, autoritetet libaneze e zunë dhe e dënuan vrasësin e presidentit libanez që u shfrytëzua si shkas i masakrës. Ai ishte një shtetas sirian, i njohur me viktimin e parë. Ai nuk pranoi kush e kishte paguar, por supozohet se këtë e kishte bërë Damasku zyrtar, pasi Beshir Xhemajli kishte nënshkruar traktate bashkëpunimi ekonomik dhe ushtarak me Tel-Avivin.

Për mua, person titan libanez ka qenë Rafik Hariri, dy herë kryeministër i vendit që nga viti 1992, kur Bejruti doli nga lufta 15-viecare, i téri në gërmadha falë fugisë së tij mbinierëzore. Libani u kthye në një shtet tërësisht normal

Në qytetin e Libanit, Hariri arriti që me ndihmën e kapitalit saudit, të shteteve të tjera të pasura me naftë, por edhe nga Evropa të nxjerrë në dritë një Bejrut tërësisht të ri, por që i ka ruajtur tiparet e tij karakteristike. Hariri forcoi ekonominë që ishte në kukëza, arriti të rikrijojë raporte normale midis të gjitha komuniteteve dhe kur të gjitha këto i arriti, kërkoi nga Siria t'i tërhiqte 15 mijë ushtarët e saj, të stacionuar në Liban që nga viti 1967. Kjo kërkësë për Damaskun zyrtar qe “e tepërt dhe e guximshme”, andaj, sipas praktikave të njobura siriane, në Liban, Haririt ia organizoi një atentat spektakular me autobombë. Ai ndërrroi jetë më 14 shkurt 2005.

Armata izraelite mbeti pjesërisht në jugun e Libanit (zona e sigurisë) deri në vitin 2001, por më 2006 u detyrua të tërhiqej tërësisht, pas luftimeve të përgjakshme me “Hezbollahun”.

naseristevë libaneze dhe i progresisteve te tjere qe te mos ndermerrnin aksione subversive nga Libani ne Izrael (Egjipi).

Gjatë pauzave disajavore të qetësisë relative, mjaftonin të vepronin dy snajperë për ta kthyer pasigurinë dhe rifillimin e luftës që jo vetëm civilët, por as partitë kundërshtare më nuk e dëshironin.

Sipas analistëve të gazetës “Le Figaro”, Izraeli kishte tri qëllime: të hakmerrej në Liban, para opinionit të vet, për sulmet që i bënин nga jugu i Libanit, presioni mbi Qeverinë e brishtë libaneze që ta shpalte nul Marrëveshjen e Kajros të vitit 1970, sipas së cilës palestinezët u lejuan të vendoseshin në kampet e Libanit, si dhe me çdo kusht, në jugun e Libanit të ndahej popullsia e sektit shiit nga palestinezët. Në këtë drejtim, shiitet libanezë kalonin lirshëm kufirin dhe shkonin në Izrael për nevoja të ndryshme prej atyre komerciale, e deri te ato mjekësore. Kjo gjendje vazhdoi disa vjet, derisa “Hezbollah”, me ndihmën e Sirisë dhe Iranit, i përforcoi pozitat në jug të Libanit, prej ku shiitet u bënë kurrizi i kësaj Lëvizjeje, e cila arriti ta detyronte Izraelin të tërhiqej tërësisht nga centimetri i fundit libanez (2006).

Sot flaka e luftës civile në Siri po e shtrin gjuhën e saj vdekjeprurëse edhe në Liban, por, me gjasë, ata që i ka djegur qumështi, tani i fryjnë edhe kosit. Libanezët më nuk duan të bëhen monedhë për kusuritje, e aq më parë nuk kanë nevojë për “Pranverën” e tyre arabe. Libanezët kaluan shumë “pranvera” pa behar, por nxorën shumë mësim nga pësimet e veta. Liderët tradicionalë të forcave libaneze kanë vdekur së bashku me pasardhësit e tyre të parë.

Ky është edhe zëri i një shteti që qëndroi gjatë në koma, por nuk pësoi amnezi, falë edhe gazetarëve.